

Bieńkowski, Andrzej

Rolnictwo ekologiczne szansą dla części małych gospodarstw rolnych ziemi kurpiowskiej

---

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 16, 73-86

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Bieńkowski

Rolnictwo ekologiczne szansą dla części małych gospodarstw rolnych ziemi kurpiowskiej

Ekorozwój a rolnictwo powiatu ostrołęckiego

W wielofunkcyjnym modelu rozwoju wsi i rolnictwa coraz większą wagę przywiązuje się do rozwiązań alternatywnych, kojarzonych także z różnymi wariantami rolnictwa ekologicznego i agroturystyką. Na większości areалу w Polsce produkcja rolna prowadzona jest przy kilkakrotnie niższym niż na zachodzie Europy zużyciu nawozów sztucznych, środków ochrony roślin czy chemicznym wspomaganiu pasz. Wynikająca stąd zapaść technologiczna daje swoistą rentę, staje się walorem, jeżeli skonfrontujemy ją z wymogami stawianymi przed rolnictwem ekologicznym. Równocześnie rozdrobnienie naszego rolnictwa może być traktowane jako atut, jeśli się uwzględnią wielopokoleniowe tradycje opierania produkcji roślinnej na płodozmianie, a produkcji zwierzęcej na zasobach paszowych z własnego gospodarstwa.

Bardzo zbliżoną do krajowej sytuację obserwujemy w rolnictwie powiatu ostrołęckiego. Wyjątkowo czyste środowisko naturalne, w którym prowadzona jest działalność rolnicza, niewielkie zużycie środków chemicznych w uprawach i hodowli zapewnia wysokiej jakości produkty, w tym szczególnie mleka będącego ekologiczną wizytówką powiatu. Jest ono przykładem, jak surowiec spełniający wymogi najwyższej klasy może przyciągnąć inwestorów i kapitał zagraniczny¹. W gospodarce powiatu rolnictwo zajmuje pierwszoplanową pozycję. Z nim związanych jest ponad 70 % mieszkańców a wyłącznie z rolnictwa utrzymuje się prawie 30 %. Użytki rolne zajmują 62,7 %, lasy 30,7 %, pozostałe 6,6 % powierzchni powiatu. W grupie pierwszej dokładnie połowę stanowią użytki zielone, które wyznaczają podstawowe kierunki produkcji zwierzęcej a mianowicie hodowlę bydła mlecznego, (pozostałe to 49 % grunty orne i 1 % sady). Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 10,5 ha, a jest ich w sumie ponad dwanaście tysięcy, przy czym w ostatnich latach wyraźnie zarysowała się tendencja do spadku ilości funkcjonujących gospodarstw na rzecz wzrostu powierzchni².

Wysoka koncentracja produkcji zwierzęcej może prowadzić do konflik-

tu ze środowiskiem naturalnym. Ażeby temu zapobiec rejony, gdzie była jest szczególnie dużo, objęte zostały programem „Ochrona środowiska na terenach wiejskich”. Ma on głównie charakter edukacyjny ale w jego ramach prowadzona jest także działalność inwestycyjna. Rolnicy coraz częściej poszukują alternatywnych źródeł dochodu w ramach programu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. W tym programie rolnictwo ekologiczne, agroturystyka i turystyka wiejska mogą odegrać istotną rolę także na ziemi kurpiowskiej. Rosnące zapotrzebowanie na produkty ekologiczne obserwujemy w całym kraju. Wynika to w głównej mierze z zaniepokojenia, że wpływ środków chemicznych zawartych w produktach rolnych na zdrowie człowieka jest negatywny. Natomiast liczba rolników prowadząca uprawy metodami ekologicznymi jest nadal niewielka. Dzieje się tak z kilku powodów:

- * uprawy ekologiczne mogą podejmować ludzie o określonym typie konstrukcji psychicznej. Wymagają one dużej i stale pogłębianej wiedzy, zwiększonego nakładu pracy, dobrej organizacji, cierpliwości i szacunku do przyrody;
- * dominuje nastawienie na najwyższy zysk doraźny, niska jakość produktów wyklucza praktycznie prowadzenie gospodarstwa metodami ekologicznymi;
- * niewielka znajomość logo żywności ekologicznej /Ekolandu/ nie pozwala odróżnić jej od tzw. zdrowej żywności. Związane z tym piractwo ekologiczne i oszustwa zniechęcają wielu rolników do podjęcia takiej działalności;
- * brak tradycji i doświadczenia w zakresie przedsiębiorczości, aktywności na rynku i zasad marketingu, a tego wymaga rolnictwo ekologiczne, zniechęcają wielu potencjalnych producentów;
- * produkcja ekologiczna związana jest z wysokim stopniem ryzyka. Wprawdzie liczba potencjalnych nabywców eko-żywności rośnie ale nadal ten segment rynku jest wąski, niedostatecznie wykształcony i mało stabilny. Wyższe ceny produktów ekologicznych są niechętnie akceptowane przez część konsumentów. Poza tym obszary popytu na żywność ekologiczną nie zawsze pokrywają się z terenami koncentracji jej podaży;
- * niższa wydajność rolnictwa ekologicznego /nawet o 1/3/, ponieważ te uprawy są mniej intensywne powoduje, że wielu rolników nie jest w stanie go zaakceptować;
- * finansowa pomoc państwa dla rolników chcących przestawić swoje gospodarstwa na produkcję ekologiczną jest nadal niewystarczająca;
- * niewystarczająca jest także promocja i wiedza na temat rolnictwa ekolo-

gicznego tak od strony upraw, hodowli, atestacji, magazynowania, transportu jak również opłacalności czy wpływu na środowisko naturalne.

W tej sytuacji w promowaniu rolnictwa ekologicznego często w połączeniu z agroturystyką na ziemi kurpiowskiej istotną rolę mają do odegrania samorządy lokalne szczebla gminnego i powiatowego. W programach restrukturyzacji i modernizacji a także wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w gminach powiatu ostrołęckiego te zagadnienia, ze względu na szczególne walory ekologiczne regionu, nie mogą być pominięte³. Stanowią szansę jego aktywizacji tak od strony ekonomicznej jak i społecznej. Należy podjąć kompleksowe działania ukierunkowane na upowszechnianie wśród rolników tak upraw i hodowli ekologicznych jak i zalet żywności pochodzącej z takich gospodarstw. Znajomość historii tego typu rolnictwa w Polsce, jego roli w rozwoju obszarów wiejskich ułatwi wielu rolnikom podjęcie właściwych decyzji.

Historia rolnictwa ekologicznego w Polsce

Pionierem rolnictwa ekologicznego w naszym kraju był senator II Rzeczypospolitej hrabia St. Karłowski. W swoim majątku w Szalejewie k. Gostynia na początku lat trzydziestych zaczął upowszechniać wywodzącą się z nurtu antropozoficznego Rudolfa Steinera metodę rolnictwa biodynamicznego. Kolejne lata to czas opracowywania i rozpowszechniania materiałów informacyjnych, organizowania szkoleń i na tej bazie tworzenia modelu rolnictwa funkcjonującego w zgodzie z naturą. Prace wdrożeniowe trwały nieprzerwanie do momentu aresztowania i rozstrzelania przez faszystów pioniera polskiego rolnictwa ekologicznego. Pod koniec lat trzydziestych powstało w Poznaniu Towarzystwo Krzewienia Zasad Życia i Gospodarki Zgodnie z Przyrodą. Okres wojny i lata powojenne przerwały praktycznie wszelkie prace nad doskonaleniem i upowszechnianiem tej metody gospodarowania.

Ponowny wzrost zainteresowania rolnictwem ekologicznym przypada na przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Przy okazji wielu spotkań rolników zrzeszonych w „Solidarności” podejmowano nie tylko krytykę dotychczasowego modelu rolnictwa degradującego środowisko naturalne i wykazującego się niską jakością produktów ale mówiono również o upadku etyki zawodu, kultury wiejskiej i zaniku tradycji, szukając jednocześnie alternatywnych rozwiązań. Punktem odniesienia stało się gospodarstwo inż. Juliana Osetka, który już w roku 1960 wprowadził w nim metodę biodynamiczną i powszechnie uważany jest za rolnika „pioniera” tej formy gospodarowania w naszym kraju po wojnie. Początek lat osiemdziesiątych to

czas organizowania pierwszych kursów szkoleniowych prowadzonych przez wykładowców wyższych uczelni - znawców i propagatorów rolnictwa ekologicznego. Znaczącą rolę odegrali wtedy prof. M. Górny z SGGW, wspomniany inż. J. Osetek czy ekspert zachodnioniemieckiej organizacji producentów zdrowej żywności „Demeter” - Christian von Wistinghausen zapraszany na te spotkania.

Ostatecznie termin „rolnictwo ekologiczne” wylansowany został i wszedł do powszechnego obiegu w drugiej połowie lat osiemdziesiątych dzięki kilku pasjonatom, naukowcom i twórcom ruchu na rzecz rolnictwa bez chemii. Efektem tych prac było powołanie do życia 1 kwietnia 1989 roku Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi - E K O L A N D. W dniu 1 września tego samego roku Stowarzyszenie uzyskało rejestrację sądową i wkrótce przystąpiło / jako drugie w regionie po węgierskiej „Biokulturze”/ do Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego - IFOAM. W roku 1993 powstała kolejna organizacja producentów zdrowej żywności - Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego /PTRE/.

Istotną rolę w całej działalności związanej z szeroko rozumianym rolnictwem ekologicznym odgrywa atestacja /certyfikacja/, która oznacza poświadczenie przez jednostkę certyfikującą, że produkt wytworzony został zgodnie z przyjętymi kryteriami a cykl produkcyjny podlegał obowiązującej kontroli. Akcent położony jest na kontrolę produkcji a nie produktu. Wychodzi się bowiem z założenia, że jeśli stan środowiska naturalnego nie budzi zastrzeżeń to biologiczna jakość płodów rolnych staje się pochodną sposobu wytwarzania. Wymóg atestacji i kontroli produkcji w gospodarstwach ekologicznych ma na celu wyraźne i bardzo precyzyjne wyróżnienie produktów pochodzących z tych gospodarstw od tzw. „zdrowej żywności” czy żywności wytworzonej metodami zintegrowanymi a więc przy znacznie ograniczonym zużyciu nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin. Dzięki atestacji gospodarstwo ekologiczne jak również pochodzące z niego produkty stają się wiarygodne tak dla odbiorców jak i organów administracyjnych w przypadku udzielania pomocy finansowej czy finansowania inwestycji. Obecnie działają trzy jednostki kontrolujące gospodarstwa ekologiczne, są to:

- * Stowarzyszenie Agro-Bio-Test w Warszawie /nie nadaje certyfikatów/
- * Spółka cywilna BIOEKSPERT w Warszawie, kontrolująca gospodarstwa,
- * Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego w Lublinie będące jednostką kontrolującą jakość i nadającą certyfikaty.

W odniesieniu do dwóch pierwszych certyfikatów nadaje EKOLAND.

Gospodarstwa otrzymują je na rok, a ich przedłużenie poprzedza kolejna procedura kontrolna. Wyroby muszą być oznaczone napisem „wyprodukowano metodami ekologicznymi”. W ten sposób oznakowanie „zdrowa żywność” czy „bezpieczna żywność” zostawiono dla produktów spoza gospodarstw ekologicznych. W roku 1998 atest EKOLANDU otrzymało 181 gospodarstw prowadzących swoją działalność na obszarze 5546 ha. Szacuje się, że u schyłku dekady lat dziewięćdziesiątych funkcjonowało w Polsce około 500 gospodarstw ekologicznych / w tym 200 zrzeszonych w PTRE/, atestacji kilkunastu z nich dokonywała także holenderska organizacja SKAL. Powierzchnia tych gospodarstw wynosiła około 10 tys. ha, co stanowiło 0,05 % ogólnej powierzchni użytków rolnych i około 0,02 % ogółu indywidualnych gospodarstw rolnych w naszym kraju⁴.

Dekada lat dziewięćdziesiątych to czas propagowania i dalszego porządkowania wielu spraw związanych z rolnictwem ekologicznym i jego produktami. W tym okresie trwały również prace nad aktem prawnym dostosowującym polskie ustawodawstwo o rolnictwie ekologicznym do standardów unijnych / Druk Sejmowy 1194 z 1999 roku/. W pracach wzorowano się na Rozporządzeniu Rady EWG nr 2092/91, ponieważ rządowy projekt ustawy stanowi część całego procesu harmonizacji naszego systemu prawnego z prawem Unijnym. W swoim założeniu ustawa miała regulować warunki prowadzenia produkcji rolnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego, określając system kontroli i certyfikacji a także obrotu produktami rolnictwa ekologicznego oraz ich oznakowanie. Rosnące znaczenie tej metody wynika z faktu, że żywienie produktami zdrowymi, ekologicznie czystymi jest po prostu nieodzowne jeżeli chcemy uniknąć wielu chorób cywilizacyjnych atakujących głównie ludzi w podeszłym wieku i dzieci. Ustawa o rolnictwie ekologicznym z 16 marca 2001 roku zaczęła regulować związane z tym zagadnienia ekonomiczne, społeczne i etyczne⁵. Składa się z 31 artykułów porządkujących takie sprawy jak:

- * warunki prowadzenia produkcji i przetwórstwa metodami ekologicznymi,
- * wymagania wobec gospodarstw w okresie przestawiania ich produkcji na metody ekologiczne,
- * kontrolę i certyfikację produkcji metodami ekologicznymi,
- * system wprowadzania do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego,
- * znakowanie, przechowywanie i przewożenie produktów rolnictwa ekologicznego,
- * wymagania stawiane jednostkom certyfikującym,
- * sankcje karne za nieprzestrzeganie zasad obowiązujących w produkcji i przetwarzaniu metodami ekologicznymi.

Ustawa jednocześnie wprowadza pojęcia związane z rolnictwem ekologicznym, jak:

- * **ekologiczne gospodarstwo rolne** - gospodarstwo, w którym produkcja rolna prowadzona jest metodami ekologicznymi,
- * **producent** - osoba fizyczna lub prawna prowadząca, przetwarzająca lub wprowadzająca do obrotu produkty rolnictwa ekologicznego,
- * **produkt rolnictwa ekologicznego** - plody rolne nieprzetworzone oraz produkty z nich powstałe, w tym także zwierzęta oraz produkty i przetwory pochodzenia zwierzęcego, które wyprodukowano metodami ekologicznymi,
- * **produkcja** prowadzona metodami ekologicznymi - sposób uzyskania produktu rolnictwa ekologicznego, z zastosowaniem w możliwie największym stopniu naturalnych metod produkcji, nie naruszających równowagi przyrodniczej,
- * **jednostka certyfikująca** - jednostka organizacyjna akredytowana w krajowej jednostce akredytującej w zakresie prowadzenia certyfikacji zgodności w rolnictwie ekologicznym zgodnie z wymogami normy PN-EN 45011 „Wymagania ogólne dotyczące działania jednostek prowadzących systemy certyfikacji wyrobów” / art. 2 Ustawy o rolnictwie ekologicznym, Dz. U. nr 38/2001, poz. 452/.

Produkcja w ekologicznych gospodarstwach rolnych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, aktywizuje przyrodnicze mechanizmy poprzez stosowanie naturalnych środków oraz zapewnia trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt. W myśl ustawy ta metoda różni się od innych form gospodarowania w rolnictwie stosowaniem:

- * płodozmianu oraz innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności i żyzności gleby,
- * nawozów organicznych, środków ochrony roślin oraz środków żywienia zwierząt uzyskiwanych metodami naturalnymi a nie na drodze przemysłowej syntezy chemicznej,
- * materiału siewnego oraz rozmnożeniowego uzyskiwanego z roślin, które co najmniej przez jedno pokolenie, a w przypadku roślin wieloletnich co najmniej przez dwa sezony wegetacyjne, były uzyskiwane z zachowaniem warunków produkcji ekologicznej,
- * gatunków i odmian roślin oraz gatunków i ras zwierząt posiadających naturalną odporność na choroby, w szczególności winny być wykorzystane populacje i rasy miejscowe / art. 3 Ustawy o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. nr 38/2001, poz. 452.

Ustawa, określając na czym polega produkcja rolna metodami ekologicz-

nymi, w sposób pośredni definiuje samo pojęcie rolnictwa ekologicznego.

Rolnictwo ekologiczne w procesie przebudowy i modernizacji obszarów wiejskich oraz ich wielofunkcyjnym rozwoju

Ekologizacja rolnictwa jest jednym z elementów koncepcji ekorozwoju. Nawiązuje ona do uniwersalnych praw obowiązujących w przyrodzie, gdzie każdy skutek ma swoją przyczynę, istnieje spójność wszystkiego ze wszystkim, gdzie są rzeczy ważne i mniej ważne a świadomość decyduje o harmonijnym rozwoju⁶. Rolnictwo ekologiczne należy analizować jako część składową polityki rolnej państwa, a szerzej winno ono być rozpatrywane na tle całościowego programu rozwoju gospodarczego kraju. Ekologizacja rolnictwa nie może być kojarzona jedynie ze zmianą sposobu produkcji, który stanowi zaledwie ogniwo szerszej problematyki z nią związanej. Chcąc z rolnictwa ekologicznego zbudować trwały segment gospodarki rolnej musi ono być etapem końcowym / a nie odwrotnie/ zmiany sposobu życia i myślenia, podejścia do środowiska naturalnego, stosunku do przyrody, określenia swojego miejsca w mikrokosmosie. Konieczne są zmiany mentalne poprzez edukację w podejściu do przyrody jeżeli mamy zachęcać ludzi do działania na rzecz ekorozwoju. Są to fundamenty, na których można dopiero tworzyć alternatywny typ rolnictwa.

W dominujące dzisiaj koncepcje polityki rolnej wbudowane są instrumenty proekologiczne, co w praktyce oznacza kreowanie zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich w duchu AGENDY 21 opracowanej na konferencji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro w 1992 roku. W odniesieniu do rolnictwa Agenda wskazuje na konieczność poprawy właściwości gruntów poprzez stosowanie płodozmianu, nawozów organicznych, upraw tarasowych, agroleśnictwa i upraw mieszanych. Istotne jest także rozwijanie metod pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, lepsze wykorzystanie światowych zasobów genetycznych tak roślinnych jak i zwierzęcych oraz zwiększenie ich różnorodności genetycznej, zintegrowane zwalczanie szkodników metodami biologicznymi, zwiększanie odporności atakowanych upraw i odpowiednią agrotechnikę. Agenda podkreśla potrzebę wielofunkcyjnego rozwoju wsi i obszarów wiejskich. Rezultatem konferencji w Rio była **Konwencja o różnorodności biologicznej** ratyfikowana przez Polskę w 1995 roku. Konwencja zobowiązuje jej sygnatariuszy do zachowania pełnej różnorodności form życia w biosferze poprzez ich oszczędne i rozsądne użytkowanie oraz ochronę. Postanowienia Konwencji odnoszą się w całości do produkcji rolnej.

Ochrona środowiska naturalnego w naszym kraju nabrała szczególnego znaczenia kiedy przyjęta została do realizacji nakreślona przez rząd do ro-

ku 2005 „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”. Zabezpieczenie i ochrona szeroko rozumianego środowiska przyrodniczego przed działaniami endo- i egzogenicznymi wydają się konieczne w aspekcie zagrożeń jakie może nieść ze sobą wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich i dokonujące się tam zmiany restrukturyzacyjno - modernizacyjne⁷. I tak:

- * drobna przetwórczość, handel i usługi stanowią ważne ogniwo pobudzania aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich i w ich bezpośrednim otoczeniu. Stają się szansą na likwidowanie olbrzymiego bezrobocia jakie występuje w tym dziale gospodarki. Jednocześnie drobne zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, a takich powstaje najwięcej, mogą być poważnym zagrożeniem dla środowiska. Praktyka pokazuje, że to właśnie małe, często niedoinwestowane ubojnie, masarnie, mleczarnie czy przetwórnice owoców i warzyw stanowią prawdziwe „bomby” ekologiczne. Stąd postulat dla samorządów lokalnych o oczywiste promowanie tego typu działań ale też o równoczesne uczulanie i wręcz przymuszanie odpowiednich instytucji do stałego monitorowania tych przedsięwzięć,
- * z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich i ze zmianami dokonywanymi się w samym rolnictwie związany jest proces scalania ziemi i koncentracji a więc unowocześniania technik i technologii produkcji. Oznacza to promowanie rolnictwa typu uprzemysłowionego, a w skrajnych przypadkach, super nowoczesnego /higt - tech - agriculture/. Obydwa modele rolnictwa związane są ze zwiększaniem zużycia nawozów sztucznych, chemicznych środków ochrony roślin, syntetycznych regulatorów wzrostu czy wprowadzaniem do produkcji wątpliwych efektów inżynierii genetycznej. Intensyfikacja tych czynników w połączeniu z koncentracją zwierząt hodowlanych narusza ekosystem i stanowi realne zagrożenie dla naturalnych ostoi roślin i zwierząt a także dla krajobrazu i jakości przyrodniczej siedlisk ludzkich. W rzeczywistości chodzi tu o odpowiedź na pytanie - jaki model rolnictwa w programie przebudowy polskiej wsi będziemy promowali. Rolnictwo oparte na chemii czy model rolnictwa **ekologicznego i zintegrowanego**, które stanowi łagodną pod względem ekologicznym formę rolnictwa uprzemysłowionego,
- * wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oznacza konieczność uruchomienia inwestycji infrastrukturalnych. Mogą one oddziaływać pozytywnie na środowisko naturalne ale również powodować skutki niepożądane. Budowie dróg, wodociągów, kanalizacji, oczyszczalni ścieków, miejsc składowania odpadów, linii gazowych, urządzeń energetycznych, łączności, zabezpieczeń przeciwpowodziowych, systemów melioracyjnych i in-

nych towarzyszy powstawanie nowych miejsc pracy w samym procesie inwestycyjnym jak również po jego zakończeniu przy eksploatacji tych urządzeń. Jednocześnie nowe rozwiązania liniowe i komunikacyjne, zwiększony ruch pojazdów, osuszanie i regulowanie zbiorników i cieków wodnych to ingerencja w środowisko przyrodnicze pociągająca za sobą powstawanie ograniczeń i zmian w naturalnym siedlisku roślin i zwierząt,

* wielofunkcyjność oznacza także pojawianie się alternatywnych źródeł dochodów tak dla ludności rolniczej jak i nie rolniczej. Powoduje to zmiany w wiejskim układzie osadniczym. Obumierają małe osady a ludność koncentruje się w większych wsiach i małych miasteczkach, co przy bardzo zróżnicowanych działaniach proekologicznych w poszczególnych regionach kraju i dużych zaniedbaniach /brakuje wiejskich wysypisk śmieci, oczyszczalni i innych tego typu urządzeń/ może poważnie zagrażać środowisku naturalnemu.

Zmianom dokonującym się w rolnictwie i środowisku wiejskim, w jego wielofunkcyjnym rozwoju, wdrażaniu nowych rozwiązań technicznych i technologicznych, całemu procesowi restrukturyzacji i modernizacji tego działu gospodarki musi towarzyszyć proekologiczna orientacja wynikająca z polityki społeczno - gospodarczego rozwoju kraju. Ekologizacja winna towarzyszyć wszelkim działaniom podejmowanym na różnych poziomach tak w skali mikro jak i makroekonomicznej. Staje się wyzwaniem nadchodzących czasów. Wieloletnie zaniedbania i zapóźnienia rozwojowe dają nam specyficzną rentę, jesteśmy krajem pod wieloma względami o bardzo dużych walorach ekologicznych. To nasze bogactwo narodowe powinniśmy chronić i bronić przed wszelkimi zagrożeniami i traktować jako wkład do integrującej się Europy.

Zalecenia i zachęty dla ludności rolniczej dotyczą takiej działalności produkcyjnej, która uwzględnia ochronę środowiska i krajobrazu. Uruchamiany jest cały system motywacji dla tych, którzy aktywnie włączają się w realizację tych programów. Tanie kredyty, dotacje czy subwencje mają chronić obszary wiejskie przed degradacją jakie niesie z sobą niekontrolowane uprzemysłowienie. Wyrównywane są również straty w dochodach wynikające ze stosowania rozwiązań proekologicznych w produkcji rolnej, jak np. przejściowe odłogowanie gruntów. Takie rozwiązania wspierają narodowe programy ochrony środowiska naturalnego tak w Unii Europejskiej jak i w naszym kraju. Gospodarowanie przyjazne środowisku może liczyć na finansowe i organizacyjne wsparcie zarówno budżetu jak i pochodzących ze źródeł zagranicznych środków pieniężnych. Szeroko rozumiana ekologizacja w rolnictwie i w jego otoczeniu związana jest z następującymi funduszami:

- * ISPA - na poprawę jakości wody, gospodarkę ściekową i zarządzanie odpadami,
- * PHARE ESC / Rozwój MSP/ - na innowacje i transfer nowych technologii, programy zagwarantowania jakości,
- * PHARE ESC / Infrastruktura/ - projekty na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodno- ściekowej,
- * SAPARD - zaopatrzenie w wodę pitną, odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, gospodarka odpadami,
- * SAVE/ALTENER - ograniczenie emisji dwutlenku węgla, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, zwiększenie inwestycji w środki energooszczędne,
- * Szósty Program Ramowy / Rozwój zrównoważony i zmiany klimatyczne/ - czysta ekologicznie energia i jej oszczędność, transport przyjazny dla środowiska, ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, ochrona różnicowania biologicznego.

Wnioski końcowe

Rozwój wsi i rolnictwa oparty na zasadach ekorozwoju wymaga wsparcia tych systemów gospodarowania, które pozostają w zgodzie z przyrodą, a więc rolnictwa ekologicznego w jego różnych odmianach oraz rolnictwa zintegrowanego. Polityka ochrony środowiska w rolnictwie kształtowana w duchu AGENDY 21 winna uwzględniać zrównoważony rozwój w ramach wielofunkcyjności wsi i rolnictwa przy zachowaniu, umacnianiu i rozwijaniu wszelkich działań nakierowanych na ochronę środowiska przyrodniczego i ochronę jego bioróżnorodności. Polska ma unikalną w skali całej Europy szansę ekologiczacji rolnictwa jak również budowy trwałych podstaw rolnictwa ekologicznego. Kilkaset tysięcy rodzinnych gospodarstw rolnych nie skażonych technizacją żyje zgodnie z przyrodą ponieważ chce i potrafi z nią się kontaktować. W porównaniu z krajami Unii posiadamy relatywnie czyste środowisko i względnie dobry stan ekosystemów żywicielskich. Spośród wielu zadań rolnictwa takich jak produkcja, zagadnienia socjalne i kulturowe, ochrona środowiska i zdrowia w coraz szerszym zakresie potwierdza swoje już ugruntowane miejsce w świadomości społecznej. Wszelkie zmiany wymagają środków pieniężnych a ich wydatkowanie związane jest z przyzwoleniem społecznym. Dlatego im więcej będzie tych, którzy chcą żyć w nieskażonym środowisku, jeść pochodzącą z ekologicznych gospodarstw żywność tym lepiej dla ekosystemu, programu ekologiczacji gospodarki w tym rolnictwa z jego modelem ekologicznym. Wspieranie i promowanie wszelkich poczynań proekologicznych uruchamia stopniowo całą spiralę

przyczynowo - skutkową o podstawowym i wielorakim znaczeniu dla rolnictwa i całej gospodarki narodowej. Na przestrzeni kolejnych lat można przewidywać:

- ♦ poprawę ekonomiki gospodarstw rolnych oraz ich wydajności,
- ♦ stopniowe zamykanie obiegu materii w gospodarstwach poprzez lepsze gospodarowanie wodą i energią,
- ♦ poprawę jakości płodów rolnych z punktu widzenia ich walorów żywnościowych i przechowalniczych,
- ♦ wprowadzenie na rynek krajowy i zwiększenie eksportu żywności ekologicznej najwyższej jakości - atestowanej,
- ♦ podwyższenie świadomości i wiedzy ekologicznej rolników i całego społeczeństwa,
- ♦ ograniczanie zużycia kopalnin stosowanych do produkcji środków chemicznych używanych w rolnictwie,
- ♦ ograniczanie importu chemicznych środków ochrony roślin i nawozów sztucznych,
- ♦ promowanie małych i średnich zakładów przetwórstwa oraz przechowalni płodów rolnych co wiąże się z nowymi miejscami pracy dla ludności wsi i małych miasteczek,
- ♦ poprawę struktury krajobrazu wiejskiego, warunków mikroklimatycznych i gospodarki wodnej na użytkach rolnych,
- ♦ poprawę i zwiększanie bogactwa biocenoz,
- ♦ ograniczanie skażenia środowiska przyrodniczego tak ze strony działalności rolniczej jak i pozarolniczej,
- ♦ ograniczanie obszarów dotkniętych erozją gleby,
- ♦ ograniczanie produkcji rolniczej na gruntach marginalnych, lepsze wykorzystanie środków pomocowych przykładowo na zalesianie tych obszarów,
- ♦ utrwalanie, zachowanie zasobów genetycznych zwierząt gospodarczych i roślin uprawnych,
- ♦ bardziej racjonalne i efektywne rozwiązania problemów ochrony środowiska przyrodniczego w powiązaniu z działalnością samorządów i polityką rolną państwa,
- ♦ poszukiwanie nowych form gospodarowania / alternatywnych rozwiązań/ na obszarach o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, gdzie produkcja zdrowej żywności może być łączona z agroturystyką i turystyką wiejską,
- ♦ poprawę społecznej i technicznej infrastruktury wsi w połączeniu z działaniami proekologicznymi,

- ♦ pobudzenie i promowanie wszelkich inicjatyw rolników, społeczności wiejskiej, samorządów lokalnych, które mogą wpłynąć na poprawę stanu środowiska naturalnego,
- ♦ promowanie wartości kulturowych, dziedzictwa narodowego, tradycji środowiskowych i działalności społecznej szczególnie związanych z ochroną przyrody,
- ♦ poprawę zdrowia społeczeństwa w aspekcie wszelkich działań związanych z czystym środowiskiem naturalnym i zdrową wysoką jakości żywnością ekologiczną.

STRESZCZENIE

Rolnictwo ekologiczne szansą dla części małych gospodarstw rolnych ziemi kurpiowskiej

Rolnictwo ekologiczne stanowi alternatywę wobec rozwiązań konwencjonalnych. Mamy z nim do czynienia wówczas gdy uwzględnione są zalecenia opracowane przez Międzynarodową Federację Rolnictwa Ekologicznego /IFOAM/ do której nasz kraj należy od 1989 roku. Rolnictwo to charakteryzuje się holistycznym ujęciem zależności pomiędzy ziemią - światem roślinnym - światem zwierzęcym i człowiekiem. Jego warianty w poszczególnych krajach różnią się nazwą jak również szczegółami. Łączy w sobie tradycje rolnictwa chłopskiego z nowoczesną wiedzą ekologiczną co umożliwia ponowne wkomponowanie gospodarstwa w naturalny system przyrody. W długofalowym programie restrukturyzacji i modernizacji wsi i rolnictwa, w jego wielofunkcyjnym rozwoju ten model gospodarowania winien znaleźć swoje trwałe miejsce. Z pośród dwunastu tysięcy rodzinnych gospodarstw rolnych powiatu ostrołęckiego wiele spełnia warunki upraw i hodowli ekologicznej i na taką produkcję często w połączeniu z agroturystyką może w najbliższych latach przestawić swoją działalność. Konieczne jest wsparcie tej metody produkcji rolnej tak od strony merytorycznej /szkolenia/, marketingowej, promocyjnej jak i finansowej poprzez włączenie jej do zadań realizowanych przez władze samorządowe powiatu i poszczególnych gmin. Jest to zgodne z tendencjami jakie obserwujemy w Unii Europejskiej a mianowicie nakierowywaniem polityki rolnej na wymogi ekologiczne, co w kontekście naszej integracji ma istotne znaczenie.

BIBLIOGRAFIA

Bieńkowski A., Wieś i rolnictwo w procesie przemian restrukturyzacyjno-modernizacyjnych, *Gospodarka w Praktyce i Teorii*, Katedra Ekonomii UŁ, nr 2/9/, 2001

Brown L.R., Chandler W., Flavin C., Postel S., Starke L., Wolf E., *State of the World 1984*, Norton, New York 1984

Charakterystyka obszarów wiejskich oraz przemiany agrarne w Polsce do 1999 roku, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Olsztynie, Olsztyn 2000

Dubiel K., Edukacja środowiskowa różnych grup społeczno-zawodowych w programach ekorozwoju gmin, *Kształcenie ekologiczne dorosłych*, *Zeszyty Naukowe IBN*, nr 23, Warszawa 1998

Górny M., Rolnictwo ekologiczne w strategii rozwoju gminy / w:/ Dubiel K. /red./ *Strategia rozwoju gmin wiejskich na terenach przyrodniczo-etnicznych*, Fundacja Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi, Krosno 1999

Gutkowska K., Żakowska - Biemans S., Rolnictwo ekologiczne w Polsce i na świecie. Aspekty prawne, terminologiczne, rynkowe, *Wieś i Rolnictwo*, nr 1/114/, 2002

Knauer N., *Okologie und Landwirtschaft. Situation - Konflikte - Lösungen*, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 1993

Kośmicki E., Koncepcja ekorozwoju - próba konceptualizacji i wdrożenia, *Wieś i Rolnictwo*, nr 1/94/, 1997

Kozłowski S., *Droga do ekorozwoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997

Kozłowska A., Rolnictwo ekologiczne - czy ma szansę rozwoju?, "BOSS-ROLNICTWO" nr 5/472/, 1998

Niedźwiecki M., Czy to alternatywa, *Nowe Życie Gospodarcze*, nr 37, 2000

Ostrowski L., Polityka ochrony środowiska w rolnictwie, *Wieś i Rolnictwo*, nr 4/109/, 2000

Powiat ostrołęcki; kultura, turystyka, gospodarka, red. M.Żerański, Copyright by Agencja INFORMEDIA, Ostrołęka 2000, s. 28-29

Raport o stanie świata 1984, PWE, Warszawa 1986

Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1998, GUS Warszawa 1998

Sołtysiak U., Rolnictwo ekologiczne - historyczny przegląd metod / w:/ *Rolnictwo ekologiczne od teorii do praktyki*, Stowarzyszenie Ekoland, Warszawa 1993

Ustawa z dnia 16 marca 2001 roku o rolnictwie ekologicznym, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, dnia 2 maja 2001 roku nr 38.

Przypisy

- Dr Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego.
- ¹ Przykładem jest firma Hochland z kapitałem niemieckim inwestująca w Baranowie w nowoczesny zakład mleczarski, deklarująca współpracę ze znaną na terenie powiatu Spółdzielnią Mleczarską "Kurpie".
  - ² 17,8% gospodarstw ma powierzchnię poniżej 5 ha, 35,8% mieści się w przedziale 5-10 ha, 28% w przedziale 10-15 ha, 11,9% w przedziale 15-20 ha a jedynie 6,5% powyżej 20 ha, por. Powiat ostrołęcki: kultura, turystyka, gospodarka, pod red. M. Żerański, Copyright by Agencja INFORMEDIA, Ostrołęka 2000, s. 28-29.
  - ³ W Kolegium Ekonomicznym Uniwersytetu Łódzkiego w Ostrołęce w roku akademickim 2001/2002 powstały pierwsze prace licencjackie dotyczące roli agroturystyki i turystyki wiejskiej w wielofunkcyjnym rozwoju wsi i rolnictwa ziemi kurpiowskiej.
  - ⁴ Por. A. Kozłowska, Rolnictwo Ekologiczne-czy ma szansę na rozwój?, BOSS-ROLNICTWO, nr 5/472/,1999, a także: Rocznik Statystyczny Rolnictwa 1998, GUS Warszawa, 1998, s. 357, M. Niedźwiecki, Czy to alternatywa, Nowe Życie Gospodarcze nr 37, 2000, s. 38.,
  - ⁵ Ustawa z dnia 16 marca 2001 roku o rolnictwie ekologicznym, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, dnia 2 maja 2001 roku, nr 38.
  - ⁶ S. Kozłowski, Droga do ekorozwoju, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 55-64, a także; M. Górny, Rolnictwo ekologiczne a rozwój gospodarczy Polski, Wieś i Rolnictwo, nr 2/79, 1993, s. 80, E. Koźmicki, Koncepcja ekorozwoju- problemy konceptualizacji i wdrożenia, Wieś i Rolnictwo, nr 1/94/, 1997, s. 140-143.
  - ⁷ Por. A. Bieńkowski, Wieś i rolnictwo w procesie przemian restrukturyzacyjno - modernizacyjnych, Gospodarka w Praktyce i Teorii, Katedra Ekonomii UŁ, nr 2/9, 2001, s. 55-65.